

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสืบค้นและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเมืองพะเยาเพื่อการพัฒนาเมืองยั่งยืนอย่างสร้างสรรค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา 2) จัดทำแผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า ทางด้านหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองพะเยา พบว่าหลักฐานที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลของการตั้งถิ่นฐานของเมืองพะเยา มีความเป็นมาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 นั้นเป็นช่วงเวลาที่ยังไม่มีหลักฐานที่ก่อกำเนิดเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษร จึงจำเป็นต้องใช้หลักฐานประเภท ตำนาน นิทานปรัมปราเรื่องเล่า ส่วนหลักฐานในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ในเมืองพะเยาพบจารึกหินทรายจำนวนมาก จารึกด้วยอักษรฝักขาม เนื้อหาของจารึกเกี่ยวข้องกับเมืองพะเยาภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา และความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย รวมทั้งเรื่องราวของพระพุทธศาสนาในเมืองพะเยา

ในการศึกษาลักษณะทางการศึกษามรดกทางสถาปัตยกรรมด้านเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น พบจำนวน 15 หลัง มีอายุการก่อสร้างตั้งแต่ 40 – 60 ปี มีวิธีการก่อสร้าง และใช้แรงงานการก่อสร้างโดยอาศัยเครือญาติและเจ้าของบ้านเป็นแรงงานที่ช่วยเหลือในการก่อสร้าง โดยอาศัยให้วัว วาน หรือ การลงแขกขอแรงกันสลับสับเปลี่ยนกันก่อสร้างไปตามบ้านต่าง ๆ จนเป็นเหตุผลที่มาของการเรียกชื่อ “เฮือนวาน” ส่วนมรดกทางสถาปัตยกรรมด้านอาคารศาสนา พบว่ารูปแบบของหลังคาประกอบด้วย 9 รูปแบบ นิยมการใช้สีชาวนเป็นสีพื้นและทำการตกแต่งด้วยการทาสีอื่น เช่น สีเหลือง สีแดง และสีทอง รูปแบบของหน้าบรรณแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ประกอบด้วย หน้าบรรณลวดลายพันธ์ พฤษภา หน้าบรรณแบบตกแต่งลายเครือเถา หน้าบรรณแบบตกแต่งลายด้วยเทพพนม หน้าบรรณแบบตกแต่งลายเครือเถาและรูปปั้นพระพุทธรเจ้า หน้าบรรณแบบตกแต่งด้วยลายเครือเถาและรูปธรรมจักร ส่วนรูปแบบของคันทวยพระวิหาร มีลักษณะอยู่ 2 กลุ่ม ประกอบด้วย คันทวยตามแบบเอกลักษณ์งานสถาปัตยกรรมแบบวัดมาตรฐานภาคกลาง และคันทวยตามแบบเอกลักษณ์งานสถาปัตยกรรมแบบพื้นเมืองภาคเหนือ ลักษณะของซุ้มประตูและหน้าต่างมี 2 ลักษณะคือ ซุ้มประตูแบบเรือนยอดแบบปราสาทและรูปแบบซุ้มประตูแบบพื้นเมืองภาคเหนือ มีการประดับและตกแต่งซุ้มประตูหน้าต่าง ด้วยงานปูนปั้นและกระจกสี

การศึกษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาประเพณี และอาชีพของอำเภอเมืองพะเยา จำแนกเป็นจำนวนองค์ความรู้ทั้งหมดได้ 73 องค์ความรู้ จากจำนวนผู้รู้ 274 คน ได้พบ

ลักษณะจำเพาะของภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับประเภทภูมิปัญญาในพื้นที่ ๆ ที่สำรวจได้ คือ 1) ด้านเกษตรพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย เกษตรกรรมพื้นบ้าน การปลูkstว์บ้าน พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่น สุขอนามัยสัตว์ที่ใช้ประโยชน์ การดูแลรักษาพืชเพาะปลูก 2) ด้านสุขอนามัย ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย อาหารพื้นบ้าน ยาพื้นบ้าน พิธีกรรมพื้นบ้าน กายภาพบำบัดพื้นบ้าน 3) ด้านสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย เครื่องมือ อุปกรณ์ เครื่องใช้ในครัวเรือน ศิลปะ หัตถกรรม เครื่องนุ่งห่ม 4) ด้านการจัดการสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย การรักษาจารีตประเพณี พิธีกรรมความเชื่อ การปลูกฝัง/ส่งเสริมความสามัคคี และ 5) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย การอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับตัวกับสภาวะอากาศ การจัดการทัศนียภาพ การจัดการที่อยู่อาศัย

ด้านแนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน พบว่า 1) การพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ ควรส่งเสริมและสร้างความตระหนักให้เล็งเห็นถึงความสำคัญ คุณค่าของประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและความภาคภูมิใจ รวมถึงการจัดงานประเพณี จัดกิจกรรมเพื่อเกิดการตระหนักและอนุรักษ์อย่างยั่งยืน รวมถึง การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพในการบริการ 2) การพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรม พบว่าด้านสถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น ควรสืบค้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้จักวิธีการสร้างบ้านและประเพณีที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว วัฒนธรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือกันในการเข้ามาร่วมวางแผนกับชุมชนในการส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์เฮือนวานอย่างจริงจัง ซึ่งจะนำไปสู่ความมีเอกลักษณ์และแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวต่อไป สำหรับแนวทางการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมประเภทอาคารทางศาสนา ควรให้คนรุ่นหลังได้รู้จักความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวัดแบบดั้งเดิม ซึ่งทำให้เกิดการเห็นคุณค่าและความสำคัญ และการให้ความรู้และชี้ให้เห็นคุณค่า ความสำคัญของอาคารทางศาสนา รวมถึงการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดูแลรักษา 3) การพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี และอาชีพ พบว่าควรเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสร้างรายได้ การต่อยอดทางการท่องเที่ยว การนำองค์ความรู้ไปใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และนำไปสู่การศึกษาและการอนุรักษ์

คำสำคัญ: มรดกทางวัฒนธรรม การพัฒนาเมืองยั่งยืนอย่างสร้างสรรค์ จังหวัดพะเยา

Abstract

The research entitled “Detection and Cultural Heritage Management of Phayao Province for Sustainable Creative City Development” aims to 1) study and collect data on cultural heritage of Phayao Province 2) make a developing map for Cultural Heritage of Phayao Province 3) investigate guideline for developing Phayao city relating cultural heritage in term of city planning, tourism and sustainable cultural heritage management of Phayao province.

The research revealed the following findings: regarding to the historical and archaeological evidence, it was found that before 19th Buddhist Era, chronicles, myths and stories were used for examining the habitation of Phayao due to the fact that there were not any written evidences at that time. After 19th Buddhist Era, many sandstone inscriptions with Fakkham Scripts were found in Phayao city. The inscription content was related about Phayao city under Lanna Kingdom government and the relationship of Sukhothai Kingdom including religion of Phayao Province.

As for the study of characteristics of cultural heritage architecture in terms of the residence, 15 houses were built since 40-60 years old. They were built by their relatives and the owners themselves or asking help from their neighbors. The way of asking for help was the origin of naming all the houses that “Huean Wan” With regard to the architectural heritage in term of religious building; it was found that the roof composed of 9 patterns. The surface were painted with white color and decorated with other colors such as yellow, red and gold. The pediment was categorized into 5 groups by its design; flowers, intertwined sprays, Thai Thep Phanom, intertwined sprays and Buddhist statute, and intertwined sprays and Dharmacakra (Wheel of Law). Regarding to the corbel, there were 2 patterns; the corbel with Thai central standard and the corbel with traditional northern of Thailand. As for the arched entrance and windows, there were 2 patterns; the arched entrance with square hall with a pyramidal roof and the arched entrance with traditional northern decorating with colored glass-mosaic.

Regarding to the study of cultural heritage in terms of traditions wisdom and careers, it was indicated that there were 73 holistic knowledge and obtained from 274 knowledgeable

people. There were 5 specific characteristics found in the survey area; 1) local agriculture composing of local household agriculture, domestic animal, local plants heredity, sanitation of useful animal, and planting care 2) sanitation composing of local food, local medicine, traditional rite, and traditional physical therapy 3) local invention and technology composing equipments, household tools, arts, handicraft and clothes 4) local social and culture composing of custom conservation, rites and beliefs, unity culture and 5) nature resources management and local environment composing of soil and water conservation, adaptation of weather condition, scenery management and habitation management.

With regard to the guideline for developing Phayao city relating cultural heritage in term of city planning, tourism and sustainable cultural heritage management of Phayao province, it revealed that 1) development of the cultural heritage in terms of history should be promoted and focused on the value of Phayao history for sustainability and dignity, including providing traditions and basic convenient facilities for the tourists to enhance the service potential 2) development of the cultural heritage in terms of architecture, the architecture of local habitation should be detected the history. Therefore, the new generation will know how to build the house and related traditions knowledge. In addition, the organization related with tourism, culture and local administration office should coordinate with the community for promoting and conserving “Huean Wan” more seriously. This would be contributed towards the identity and tourism motivation further. As for the guideline of the conservation of architectural heritage in term of religious building, the young generation should be passed on knowledge about beliefs related with house construction in tradition style in order to arouse them to realize the value and importance, including giving knowledge and showing the importance and value of the religious building and people’s participation in maintenance process 3) development of the cultural heritage in terms of wisdom, tradition and career. The study suggested that the economic value should be added and income increased, tourism combination, application of holistic knowledge in nature resource management leading to the education and conservation.

Keywords: Cultural Heritage, Sustainable Creative City Development, Phayao Province